

Georgi Nadjakov and the political dangerous over him

I. Azmanov
iazmanov@abv.bg

Abstract. Documentary fund exists in Bulgarian policy archive with specializing information about Georgi Nadjakov's relations with the group of Traicho Kostov, who have been arrested in 1948. Details about political risk are given.

Георги Наджаков заслужава специално внимание поради един рисков инцидент, който е завършил благополучно. В архива на Държавна сигурност професор Георги Стефанов Наджаков има досие, създадено през 1949 година [1].

Досието съдържа полицейска справка. В показанията на Димитър Стойнов Колев, направени на 18 април 1949 година се споменава за Наджаков. В документа са изброени поименно членовете на групата “трайчо-костовисти”. От общо девет имена под номер шест е професор Наджаков. Имената са написани на пишеща машина в следния ред: “*Стефан Манов, Димитър Съмналиев, Кирил Славов, Спас Задгорски, професор Михаил Герасимов, професор Георги Наджаков, Атанас Неболиев*” [1, л. 1]. Споменава се за двама отсъстващи, чийто имена не са вписани. Показанията са дадени пред инспектор Г. Дичев в присъствието на Цонев и Рунев. В тях се казва: в “*края на август и началото на септември на 1948 година намерих другарите ... и отидохме към 5 часа след обяд при Манов, за да се конструираме като градски комитет*” [1, л. 1]. На ръка е добавено: “*Стойнов е бит, но казва, че за Наджаков не е знаел нищо, само е знаел, че има такъв професор*” [1, л. 1]. Уточнено е, че “*за Наджаков няма нищо компроментиращо – положителен обществен живот*” [1, л. 1].

В досието на професор Наджаков на 13 октомври 1952 година специално се уточнява, че той е безпартиен. Съществува добавка от 28 юни 1949 година. В нея Димитър Стойнов Колев – служител (офицер) от Министерството на вътрешните работи – вербовчик, както се определя, дава показания за конструирането на “*трайчо-костовистите*”, както следва: “*Михаил Хлеббаров (неопределено) Стамен Манов – първи секретар, Кирил Славов – втори секретар, Иван Стефанов – финансов отдел (това е академик Иван Стефанов), професор Наджаков – агитация и пропаганда и марксистко-троцкистка просвета, професор Михаил Герасимов и Атанас Неболиев – завеждащи стопански отдел, Димитър Съмналиев*” [1, л. 4].

Особен интерес представляват паспортните и визови данни за пътуванията на българските учени зад граница. През 1946 година на професор Георги Наджаков е издаден открит лист *“за да може да навлиза 10 мили в Черно море – край Варна – с научна цел”*. Разрешението за отиването му в Лондон на Международна конференция по химия е с дата – 22 май 1947 година. Издадена му е виза да пътува в Чехия за тържествата на Карловия университет по повод 600 годишният юбилей на този университет на 26 март 1948 година. Запазени са писма с разрешения за пътувания до СССР на 15 август 1949 година, до Швеция на 24 февруари 1950 година, до Чехия на 29 юли 1950 година, до Берлин на 9 февруари 1951 година, до Германия на 18 февруари 1951 година и отново до Германия на 6 май 1952 година. Офицерът, който е наблюдавал професор Наджаков е лейтенант Марин Рунев.

Споменатото в тази документи име Иван Стефанов е на видния български учен академик Иван Стефанов, който между 1937 и 1945 година е професор по статистика и застрахователно дело, директор на Българската народна банка и член на Централния комитет на Българската комунистическа партия. От 1946 до 1949 година И. Стефанов е министър на финансите в кабинетите на Кимон Георгиев, Георги Димитров и Васил Коларов. През 1949 година академик Иван Стефанов е осъден на доживотен затвор за участие в групата на Трайчо Костов. По-късно е реабилитиран. През 1960 година заедно с професор Анастас Ю. Тотев разработват основите на социалистическата статистика.

Включването на Георги Наджаков към групата на *“трайчо-костовистите”* заслужава специално внимание. Трайчо Костов е разстрелян в резултат на този процес. Знаем че Георги Наджаков и Трайчо Костов са били добри приятели от гимназията и военната школа за запасни офицери до последните дни на разстреляния. Остава загадка как е оцелял академик Георги Наджаков в този уникален политически процес, който е можел да има и за него фатални последици. Предполага се, че някой се е намесил в негова защита от особено високо място и обвиненията към него са отпаднали.

В архива на Георги Наджаков има кореспонденция от 1945 – 1946 година с академик Сергей Вавилов, президент на академията на науките на СССР, който по това време е втората личност след Сталин – оглавяващ държавния комитет по отбраната на СССР. Имаме основания да предположим, че е изискано становището на Москва за обвиняемите и така вероятно за академик Наджаков е направен извинителен отвод. Още повече, че през август 1949 година той е пътувал до СССР при което се предполага да е имал връзка с физика Сергей Вавилов. Тези специфични за епохата факти дават основание да се преоцени вероятната намеса на Сергей Вавилов за отпадане на обвиненията към Георги Наджаков. В резултат на което той успява да реализира значителни приноси през следващите години в полза на физиката и енергетиката на Балканите.

До Втората световна война професор Наджаков е член на групата на Германските ядрени физици занимаващи се с *“Хитлеровия атомен проблем”*. След бомбардирането на Хиросима и Нагазаки Наджаков помага за изработката на атомната бомба за Сталин, която е взривена над океана без да вземе никакви жертви. По-късно Наджаков полага основите на ядрената енергетика на България в сътрудничество със Съветската наука. Двете му удостоявания от академиите на Гьотинген през 1940 година и на СССР през 1958 година са в резултат на неговата изключителна компетентност и талант във физиката.

Какво е талант?

По-долу е дадено интервю с академик Георги Наджаков, който по това време е пенсионер на 84 години. Въпросите са зададени от автора на настоящия доклад. Разговорът се проведе в дома на учения в София на ул. Тодор Страшимиров № 1 и е записан на магнитофон на 5 май 1980 година. Използвани са съкращенията В за въпрос и О за отговор.

В – *“Другарю Наджаков, Вие имате един изпълнен с многопосочни успехи живот и дори днес над 80-те работите и от Вас и на тази възраст “ухае” талантът. Приемате ли да обсъдим посоките на таланта по по неговите измерения във физиката?”*

О – *“Това е много отговорен обект за обсъждания и обобщения, но как да започнем?”*

В – *“Благодаря за съгласието! Другарю академик – моля дефинирайте във физико-математически вариант какво е талант и как да го разбираме?”*

О – *“Високата степен на дарованието се нарича талант. Талантът е дарование. Гениалността е най високата степен на дарби от способности”.*

В – *“Още нещо бихте ли могли да добавите за таланта?”*

О – *“Талантът е рядко явление. За голямо всеобщо съжаление, много малък процент или хилядна част от хората, които се занимават с наука са истински таланти. При музиката не е така. Там талантите са много и различни по вид, качество и хоризонти. Но сега ние обсъждаме само таланта в науката и най-вече във физиката. В науката гениалните хора са още по-голяма рядкост. Това са единици, които са работили с наука и които са успели да проникнат в най-големите и най-съкровени тайни на природата и на мисълта. Единици са тия способни и гениални учени като Галилей, Фарадей, Нютон или Менделеев”.*

В – *“Какво ще кажете за конфликта между талант и посредственост?”*

О – *“Ами такъв конфликт винаги е съществувал. И ще го има и за напред. Интересна е една мисъл, която наскоро прочетох. Айнщайн, когато го запитали какъв сътрудник предпочита енергичен, активен или мързелив той казал, че ако е глупав по-добре е да е и мързелив. Ако е глупав и активен – това е най-голямата опасност. По-добре е да имаш сътрудник – човек не достатъчно активен, но умен – отколкото активен, но глупав. От такъв, голяма поразия за науката се получава”.*

В – *“Ще определите ли в съвременни аспекти конфликта между талант и посредственост?”*

- О – *“За голямо съжаление трябва да кажем, че има много посредствености, които са влезли в науката и които са опасна язва за науката. По моя преценка те са една спирачка, една бариера за развитието. Това е в света. Но особено го има у нас. И трябва да кажа, че бариерата за талантливите хора е голяма”*.
- В – *“Защо е така?”*
- О – *“Защото съществува завист, съществуват пречки, които се противопоставят на талантливите хора. При едно истинско благородно съревнование обкръжението (колективът) на един талантлив индивид би трябвало да се радва, да му съдейства, да му даде възможност да изяви докрай възможностите на своя талант. А не както често виждаме обратното. Ако някои талантливи хора са успели да пробият тая бариера, това е благодарение повече на някаква случайност отколкото на една систематична поддръжка”*.
- В – *“Не мислите ли, че талантът в себе си трябва да притежава и пробиивност?”*
- О – *“Така трябва да бъде, ама не е така. За голямо съжаление, един талант, като срещне пречки, той често пъти престава да работи. Обхваща го отчаянието към неговото дело и неговата творческа работа и той престава да работи. Разбира се, истинските, големите представители на мисълта, те са имали в себе си страшна съпротивителна сила. Даже и тогава когато са ги изпрацали на кладата, те са стояли зад своята идея и своите схващания. Това са го правили такива хора, като Коперник и Галилей, което е много силна дарба”*.
- В – *“И при Николай Вавилов!”*
- О – *“Да и при братята Вавилови е също така!”*
- В – *“Кои са най-ефективните стимули, според Вас за изявяването на един талант в науката?”*
- О – *“Стимулите са да му се даде възможност да работи спокойно, плодотворно, продължително, да му се оказва съдействие във всяко отношение и в живота и в обстановката на работата му. Да се съдействува да осъществи своята идея. Да му се даде апаратура, литература. Да се изпрати в големи школи, където се работи по съответните проблеми, където съревнованието е благородно, където ще оценят вярно неговият труд”*.
- В – *“Бахметиев е накарал младият Методи Попов да направи едно изследване и след като го прави, му превежда работата и я изпраца по своя инициатива с препоръка за публикуване. Това, като че ли изпраца младият Методи Попов в науката биология. Такъв пример Вие имате ли във Вашата работа?”*
- О – *“На мене ми е известно. Има български учени, които са постъпвали така. Това е професор Кирил Попов, който се радваше на успехите на своите ученици. Той изпрати един от своите асистенти Никола Обрешков като най напред го насочи към една доцентура. Друг пример е Брадистилов и трети е Никола Бонев, когото насочи към астрономията, като му издействува една двугодишна стипендия във Франция. След като и тази стипендия беше изчерпана, издействува му от Берлин двегодишна стипендия, където той получи докторат. И когато се завърна тука една щастлива обстановка го чакаше. Старият професор по астрономия беше починал, обяви се доцентура и*

той веднага я зае. Има такива случаи като с Кирил Попов, обаче те са рядкост. Аз не съм имал такъв случай. Такава възможност аз не съм имал. И когато работих при Пол Ланжвен една година и аз, и моят учител, поискахме от моя професор тука Александър Христов да продължи с още една година специализацията ми. Вместо да се зарадва на тая моя командировка той каза: “Отпишете го и да се връща веднага тук. Кой ще ми асистира на лекциите?” Ако бях останал още една година във Франция, щях да направя повече неща”.

В – “Напоследък се разделят на два полюса хората чиято професия е науката, а именно – учен и научен работник? И кой е учен в голямата наука и учен в малката? Вие как бихте определили тази статистика”?

О – “Има научни работници, които работят в областта на науката, като сътрудници някому, асистирайки на някого, обаче те нямат собствена мисъл или идея за новост. За науката е много важно да се ориентира един млад човек със собствена мисъл и той да се помъчи да докаже верността на своята идея. Ако тя се осъществи и е резултатна той трябва да чувства, че нещо ново открива”.

В – “Защо учените се разделят от едната страна на учени на малката наука [PhD – б.р.] и от друга страна на учени на голямата наука [ScD – б.р.]”?

О – “За съжаление учените на голямата наука са малко, а в малката наука те са безбройно много. Има много трудности, ако прехвърлите научните списания от миналия век, ще видите много интересни работи, които до там са спрели и не са дали развитие на науката, а някои отделни постижения са дали възможност науката да се развие по-нататък. Други пък печатани работи са дали нови направления в науката”.

В – “Можем ли, другарю академик, да се надяваме да можем да създадем система за подбор на таланти? Имам предвид ТНТМ (Техническото и Научно Творчество на Младежта)”?

О – “Подбирането на талантите трябва да започва най-напред от ученолюбивите – да им се даде възможност да им израстнат криле, за да могат да навлезнат в науката и да хвърчат. Това е трудна задача разбира се, но все пак не е невъзможна. ТНТМ е много добра система. Но и най-ученолюбивите не винаги са и таланти, има зубрачи, от такива учен не става. Има хора, които не са се проявили много в ученолюбието, а след това са могли да навлезнат в науката дълбоко. Такъв е бил Пиер Кюри. Той е бил даже недоразвито дете, майка му го е учила”.

В – “Другарю академик, бихте ли направили примерна характеристика на модел на качествата на талантлив младеж с надеждни данни за посветеност на науката”?

О – “Да има идеи, да бъде търсач на новото, да се интересува от задълбочените проблеми на съвременното знание, задълбочено и упорито да проучва литературата, за да знае докъде е стигнал по отгатването на един проблем. И да мисли, да мисли в много посоки. Това е много важна работа и трудна да се следи библиографски проблемите трябва да сериозни проучвания, много четене, и да станеш така да се каже “ажур”, и тогава да правиш стъпка и крачка по-нататък. А това как може един младеж, който не е започнал да

следва, а е ориентиран към овладяване на знанието... На такъв младеж при тази ранна фаза какви ще бъдат качествата, характеристиките, за да се насочва към новото и е млад студент, първокурсник... Това е ранна фаза на започване... но важното е да бъде добър учещ се, добър студент да не е хаймана, да не е такъв елемент, да стои в кафенето, да си пуши цигарата и така да чака да му идват идеите в главата. Повече време в четене в библиотеката над книгата и експеримента е полезното. Младият човек трябва да навлезе в науката, най-общо казано – и там той ще получи новата идея, която ще го доведе до разрешаването на проблем, на съществен проблем, и тук е секретът – откриването на проблемът! Но нещата се намират в ученето, - това, което се учи – трябва добре да се изучи”.

- В – “Вие обобщавате, че само 30 души от 100 завършили студенти стават хора на науката, а от тях само 3-ма наистина стават учени”?
- О – “Да приблизително е така – повечето стават администратори в науката – чиновници. А реално реализаторите са голяма рядкост. Научните кадри са реализаторите. Те дават гвоздеят на производителната сила, която съдържа в себе си полезното ново”.
- В – “Как можем да преценяваме кога един научен работник вече действително се е изградил като учен”?
- О – “Научният работник започва да се формира, когато му се постави научна задача и при изработването ѝ се осъществи новост”.
- В – “Ами ако той сам си я е поставил задачата както е при Вашият случай”?
- О – “Все едно, той трябва да е получил резултат и резултатът следва да е съществен и оценен от други автори. Самооценката, е задължително да се препотвърди от други изследователи. А е особено положително, ако талантливостта прескочи и други езикови размери, това е оценка за универсалност на таланта и за размерите на знанието”.
- В – “Кои са факторите, които влияят върху формирането”?
- О – “Добрата школа. Да има добри учители. Учител, това звучи много благородно във Франция. Званието учител е по-високо от званието професор. Там професори са всички преподаватели от началното училище. Учител французите казват на големите учени. Аз си спомням когато живеех във Франция имах много студена квартира и отивах при един приятел, който беше на квартира с централно отопление. И хазайката му, ме пита – какъв съм аз. Аз обяснявам – асистент дошъл тук на специализация. Откаде си, ме пита тя. От България отговарям. Тя продължава – един ваш съсед казва, че е от Румъния, и той казва, че е бил учител (метър) и се смее. Метър се казва на голям учен, на голям художник, на голям скулптор и така само в този висок ред. За да станеш ‘метър’ трябва да станеш голям учен, признат, да имаш ученици, школа, да имаш хора, с които, с гордост да кажат – мой учител е еди кой си. Ние когато се срещяхме с Фредерик Жолио - Кюри, когато се срещяхме по конгреси и той беше ученик на моят учител Пол Ланжвен и когато се срещяхме по линия на Мира на световни конгреси първата наша закачка, с която започвахме когато се прегръцахме, като стари приятели – той, започваше към мен – ”ти си спомняш Мон шер Наджаков (мой скъпи Наджаков), ти тьо рабель – каква голяма глава беше нашият учител Пол Ланжвен! Да, казва той, но едни от неговите ученици надминаха и нашият учител и в

науката и в обществената дейност, аз фокусирах нещата около нас двамата. – Да, казва той и така ми затвори устата поради скромност – какво приказваш, виж, колко са скромни големите учени, учениците на големият наш учител. И ние си наливахме чай, от скромност, дори се стеснявахме, че кафето е скъпо. Та талантът е дълга проява и се реализира и проявява през всичките проточили се дълги и много години на късият ни живот и когато се обърне назад някога билият отдавна млад следва да види успехи и те следва да са изпълнени с достойнство. Талантът се вижда имало ли го е чак след края”.

И така завърши нашият разговор с академик Георги Наджаков с обобщението, че младият, още следва докато е млад е длъжен да програмира така своето бъдеще, че да бъде полезен посвещавайки се на знанието и на неговите новости.

Литература

[1] Архив на МВР фонд 10, оп. В, а.е. 9, том 12, №172104-КА, листове: 1 – 4.